

Zdeněk Pavlík, Alena Šubrtová:
František Fajfr. Život a dílo.

Acta demographica XI. Československá demografická společnost, Český statistický úřad, Praha 1993, res. angl., rus., fr., 213 s.

V roce 1992 si hrstka demografů a statistiků připomněla, že uplynulo právě sto let od narození jednoho ze zakládajících členů Československé demografické společnosti a zakladatele revue *Demografie*, právníka, filozofa, sociologa, statistika a demografa *Františka Fajfra*, v letech 1945-1961 předsedy Státního úřadu statistického, v době od roku 1957 do roku 1961 předsedy Státní populační komise. Dlužno říci, že jejich vzpomínky nebyly nezaujaté - naopak. Těch, kteří patřili k jeho spolupracovníkům, již nezbyvá mnoho, přesto však pro ostatní může být překvapivé, jak hluboko se do mysli současníků vryly vzpomínky na vzájemná setkání a diskuse, s jakou vytrvalostí, možná až urputností se další generace demografů snaží "vypořádat" s Fajfrovým odkazem. Anotovaná kniha je jedním z důsledků této snahy - sestavili ji demograf a historička, z nichž ani jeden nezůstal k Fajfrovi indiferentní, vydala ji Československá demografická společnost, o jejíž založení se osobně zasloužil, a Český statistický úřad, dnes právní nástupce SÚS. A nelze říci, že jde jen o zdvořilostní vzpomínku či o úlitbu bohům.

Česká demografie je věda velmi mladá, za jejího zakladatele bývá považován až Antonín Boháč svými studii z prvních desetiletí tohoto století. A mezi jeho nástupci zaujímá František Fajfr jedno z čelných míst, ačkoliv se demografií začal zabývat až na sklonku svého života, v době, kdy již překročil šedesátku. Jeho práce teoretické však dodnes neztratily na významu, nesporný je jeho osobní přínos k rozpracování koncepce moderního sčítání, které zejména jednotou zpracování sčítání lidu a sčítání bytů nemělo v té době ve světě obdoby. František Fajfr však ovlivnil vývoj demografie i jinak: jako výrazná osobnost měl značný osobní vliv na své vrstevníky i mladší spolupracovníky, kteří

si i po letech pamatují na jeho slova, reakce, názory, často se řídí jeho pokyny, váží si jeho schopnosti konstruktivní, tvůrčí kritiky. A nebylo to jen proto, že stál v čele SÚS šestnáct let, déle než kterýkoli z jeho předchůdců i následovníků. A i když se dnes může zdát problematické působení v tak vysoké funkci ve státní službě po celá padesátá léta, zdá se nanejvýš pravděpodobné, že to byla právě Fajfrova zásluha, že se podařilo udržet relativně dobrou úroveň československé demografické statistiky i v tomto období.

Biografie Františka Fajfra, jak ji Zdeněk Pavlík a Alena Šubrtová sestavili, přináší pozornému čtenáři mnoho námětů k zamyšlení. Kromě životopisu je zde pět kapitol - pět námětů z širokého pole Fajfrova zájmu - vybraných jak z pohledu demografie, tak z hlediska jejich současné aktuálnosti, dále bibliografie jeho prací, dvě přílohy a rozsáhlá shrnutí v angličtině, ruštině a francouzštině. Ve sborníku nalezneme především shrnutí Fajfrových názorů na postavení demografie v rámci systému věd, jeho úvahy o vztahu kvality a kvantity a jejich odraz v hodnocení populačního vývoje, představy o populační politice, pohledy na problematiku národnosti a na cikánskou otázku. Jde vesměs o zdařilý komentář Fajfrových názorů s řadou kratších i obsáhlejších citací, nechybí uvození širších okolností, za nichž studie vznikaly. Autorkou převážné části textu je Alena Šubrtová, která zároveň využila okolnosti, že před lety pořádala Fajfrovi pozůstalost v Archivu Národního muzea, a zejména v oddíle o národnosti doplnila text i o pasáže, které zůstaly v rukopise a které jsou pod názvem "Listy o národnosti" publikovány jako příloha I poprvé až v anotované publikaci. A ačkoliv od jejich sepsání uplynulo více než dvacet let, udivuje dnes Fajfrova takřka jasnozřivost, čteme-li jeho výhrady k tehdejší marxistické teorii národnosti a jeho upozornění na možná vyústění neresppektování daných národnostních poměrů a vztahů mezi Čechy a Slováky, na to, že národ není relikť 19. století, ale kategorie, s níž je nutno dále počítat.

Je velkou zásluhou Aleny Šubrtové, že se jí podařilo sestavit pravděpodobně úplnou bibliografii Fajfrových prací od roku 1917 do roku 1968 (poslední položka má pořadové číslo 547), neboť Fajfr přispíval do širokého okruhu časopisů, novin, revue a sborníků. Jde o neocenitelnou pomůcku pro každého, kdo by se chtěl s Fajfrovou prací a především s jeho názory seznámit autenticky, a to bude každý, kdo se hlouběji zajímá nejen o dějiny české sociologie, filozofie, statistiky a demografie, ale o celkový vývoj společenský a sociální naší vlasti v době Fajfrových tvůrčí aktivit.

Příloha II je neméně zajímavá - je to návrh na zvolení Františka Fajfra členem Československé akademie věd, který v září 1968 podala Československá demografická společnost. Návrh, který již v době svého vzniku neměl naději na realizaci. František Fajfr navíc v únoru 1969 zemřel.

Po dlouhou dobu nebude asi snadné psát o představitelích české vědy, kteří byli

zároveň členy Komunistické strany Československa a zastávali v období po roce 1945 vysoké postavení ve státní službě. Přesto je to zapotřebí a nezaujaté a důkladné studium vývoje vědních disciplín i v tomto období je jedním z důležitých úkolů nejen historiografie, ale i jednotlivých vědních oborů respektive institucí. Dnes jsme svědky takřka hromadného odhazování do starého železa všeho, co bylo ve společenských vědách v letech 1948-1989 napsáno, obvláště, byl-li autorem komunist. Skutečnost však nebyla tak jednoznačná, lidé, kterým se dostalo hlubokého intelektu a schopnosti promýšlet věci, nebývají jednodušší. Nebyl takovým ani František Fajfr a je škoda, že jeho dílo je dnes tak málo známé. Proto doporučuji všem, kdo se zajímají o demografii, problémy populační politiky a otázky spojené s kvalitou populace, ale také o národnostní problematiku, aby si anotovaný sborník pozorně přečetli.

Ludmila Fialová

**Ct. Nečas: Aušvicate hi khér báro.
Čeští vězňové cikánského tábora
v Osvětimi II-Brzezince**

Brno, Masarykova univerzita 1992, 247 s.

Autor se věnuje systematicky válečné a poválečné historii našich Cikánů-Romů již několik let. Výsledky jeho bádání jsou uloženy ve dvou publikacích *Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939-1945* (Brno 1981) a *Andr'oda taboris. Vězňové protektorátních cikánských táborů 1942-1943* (Brno 1987). Nyní vyšla třetí publikace věnovaná tentokrát Romům z českých zemí, kteří byli vězni cikánského tábora v Osvětimi II-Brzezince. V táboře bylo evidováno 20 000 Romů obou pohlaví včetně dětí. Seznam internovaných Romů zachránil bývalý osvětimský vězeň jeho ukrytím v táboře, kde byl s jeho pomocí v roce 1949 nalezen. V seznamu osvětimských Romů bylo i 6 000 Romů pocházejících z českých zemí, a to jak z protektorátního území, tak z okupovaného pohraničí. Jejich excerpcovaná nacionálně se stala předmětem zpracování Ct. Nečase.

Publikace o 247 stranách je uvedena věnováním "Památce mužů, žen a dětí, jejichž údělem bylo zahynout v cikánském táboře v Osvětimi II-Brzezince". Poděkování pak patří řadě českých a polských badatelů, kteří autorovi zpřístupnili úřední i svou soukromou dokumentaci. Předmluvu napsal K. Holomek, někdejší romský poslanec ČNR. Dokumentační část uvozují dvě vyprávění Romů, kteří přežili: Heleny Malíkové, roz. Holomkové ("To šeccko nemoselo byt, ale stalo sa to") a Ant. Daniela ("Bylo dobře, že sme nic nevěděli, co s nama bude"). Jsou to autentické zážitky ze soustředění Romů před jejich transportem do Osvětimi a o životě v táboře.

Samostatnou část představuje Kalendář událostí, v němž jsou chronologicky (od roku 1927 do roku 1944) uvedeny nejdůležitější předpisy československé, protektorátní i říšskoněmecké provenience upravující cikánskou otázku v našich zemích. Dokumenty zde citované včetně příloh se stanou pramenem i pro další romistické práce. Ukazují zejména nacistické předpisy,